

ממשלת אחדות בלוב: הקשיים האזוריים האפשריים

שרה פייך

ממשלת האחדות הלאומית החדשה שקמה לאחרונה בלוב מעוררת אופטימיות זהירה לכך שהמדינה הצפון אפריקאית למודת הקרבות עשויה סוף סוף להתייצב, לאחר עשור של כאוס ועימותים. אולם, עדיין נותרו מכשולים רבים, וביניהם המעורבות המתמשכת של שחקנים חיצוניים בלוב, שהיא ביטוי לסכסוך אזורי רחב יותר בין מחנות מתחרים לצד מאבק מתמשך על השפעה בין רוסיה, אירופה וארצות הברית. חרף הקריאה הבינלאומית לכל הגורמים הזרים לסגת מלוב, שומרות טורקיה, רוסיה, מצרים ואיחוד האמירויות על דרגות שונות של השפעה במדינה. החודשים הקרובים, ובמיוחד ההתקרבות המתפתחת בין אנקרה לקהיר, יקבעו את עמידותה של פריצת הדרך האחרונה ויחשפו את משמעותה על הדינמיקה הפנימית בלוב, על היציבות של מצרים הסמוכה, וכן על השאיפות הטורקיות במזרח הים התיכון והמאבק האזורי המתמשך על קווי המתאר של המזרח התיכון.

לראשונה מאז 2014, כוננה בלוב ממשלת אחדות לאומית. באוקטובר האחרון נאכפה הפסקת אש במלחמת האזרחים בת 18 החודשים, שפרצה לאחר המתקפה באפריל 2019 על טריפולי מצד כוחות נאמני ח'ליפה חפטר, האיש החזק במזרח המדינה. בעקבות הפסקת האש פתח האו"ם בסבב שיחות נוסף, שמטרתו להביא לפתרון מדיני למצב הכאוס והמלחמה שנמשך במדינה הצפון אפריקאית זה כעשור. פורום הדיאלוג הפוליטי בלוב (LPDF), השם שניתן לגוף בן 75 החברים המופקד על המשא ומתן, קיים בין נובמבר 2020 לפברואר 2021 שיחות שהובילו בסופו של דבר להקמת ממשלת אחדות לאומית (GNU) זמנית חדשה. ב-10 במארס זכתה ממשלת האחדות לאישור מכריע בהצבעה בבית הנבחרים של מזרח המדינה, הגוף שמזוהה באופן סמלי עם חפטר, וכעבור חמישה ימים היא הושבעה. ב-16 באפריל מועצת הביטחון של האו"ם אימצה את החלטה 2570, הקוראת לצדדים הרלוונטיים במדינה להכשיר את הקרקע לבחירות ארציות שיתקיימו ב-24 בדצמבר 2021 (תאריך המציין 70 שנה לעצמאות המדינה מהשלטון הקולוניאלי האיטלקי), וכך יביאו רשמית לסיומה של ממשלת המעבר במדינה.

בעשור האחרון כבר התרחשו פריצות דרך מדיניות רבות בהובלת האו"ם, אך הן קרסו מסיבות שונות, המשלבות התערבות חיצונית מזיקה, מזימות של פלגים מקומיים יריבים, וזרם בלתי מבוקר של נשק שהגיע לידי מיליציות בכל רחבי המדינה. ובכל זאת, במסלול הנוכחי יש גורמים המציעים סיבות לאופטימיות זהירה: ממשלת האחדות הוקמה על סמך הצבעה שקופה לחלוטין של חברי פורום הדיאלוג, מה שמעניק לראש הממשלה החדש, עבד אל-חמיד א-דביבה, איש עסקים יליד מיסראתה, ולמועצה הנשיאותית החדשה שעברה ארגון מחדש בראשות מוחמד אל-מנפי, מידת לגיטימציה ציבורית בלוב, שניתן לטעון כי חסרה לממשלת טריפולי הקודמת - ממשלת ההסכמה הלאומית בראשות פאזי א-סראג'י. אל-מנפי מגיע מהאזור המזרחי של לוב, קירינאקה, ואילו סגניו במועצה, המונה שלושה חברים, מייצגים את שני האזורים המרכזיים הנוספים של המדינה, שהם טריפוליטניה במערב ופזאן בדרום, וכך מובטח גוף ייצוגי ויעיל יותר

נגד טענות אפשריות להטיות. מהבחינה הכלכלית, המדינה העשירה בנפט נקטה בחודשים האחרונים צעדים חשובים ליישום ביקורת על הסניפים השונים של הבנק המרכזי בלוב ועל הפקת תקציב לאומי אחיד - שני מהלכים חיוניים להוצאות שוויוניות יותר של הכספים ממכירת נפט, ערוץ הפעילות הכלכלית המרכזי במדינה.

אולם למרות כל הסימנים המבטיחים הללו, עדיין רחוק מלהיות ברור האם השחקנים האזוריים והבינלאומיים השונים שהתבססו בלוב בשנים האחרונות יעזבו אותה ויאפשרו לריבונות המתהווה להתייצב מחדש. מאז ההתקוממות ב-2011, ובמיוחד לאחר תבוסת דאע"ש ב-2016, שמחזו לוב היה הנוכחות הגדולה ביותר שלו מחוץ לשטחי הליבה של הארגון בעיראק וסוריה - הפכה המדינה למוקד סכסוך אזורי מתעצם בין מחנות שונים המתחרים על השפעה. במלחמה המקומית בין הממשלה בטרפולי והמיליציות שלה במערב בצד אחד, לבין הכוחות של חפטר שהתבססו במזרח מצד שני, הראשונים נהנו ממימון וכלי נשק מטורקיה וקטאר, ואילו האחרונים הסתמכו רבות על תמיכה ממצרים ומאיחוד האמירויות הערביות. חלוקה זו משקפת את הפיצול האזורי הכללי יותר, בין הגוש התומך באחים המוסלמים לגוש המתנגד להם.

הביטוי החריף ביותר לפיצול אזורי זה התרחש ב-2019, כשהמהלך של חפטר נגד טריפולי הניע את טורקיה לשגר התערבות צבאית (שכללה פריסה של מספר אלפים של שכירי חרב סוריים) במטרה להדוף את כוחותיו של חפטר מהבירה, ובמידה רבה יותר גם את השפעת מצרים ואיחוד האמירויות באגן הים התיכון. קהיר הגיבה בהצבת "קו אדום" באגן סארטה, ואיימה בפלישה צבאית אם הכוחות הטורקים יחצו אותו. מעל הממד האזורי מרחף הממד הבינלאומי, שעד כה התבטא בנוכחות גוברת של שכירי חרב רוסיים, אנשי 'קבוצת וגנר' (שמספרם מוערך כיום בכ-2,000 איש) המוצבים בלוב מאז 2018 ומעניקים תמיכה בעיקר לכוחותיו של חפטר, תוך ניצול ההיעדרות היחסית של ארצות הברית ואירופה כדי לבסס דריסת רגל רוסית בדרום הים התיכון ולאתגר את הדומיננטיות המסורתית של נאט"ו שם.

הן הסכם הפסקת האש מאוקטובר והן החלטת מועצת הביטחון של האו"ם שהתקבלה בתחילת אפריל, קראו לכוחות הזרים לצאת מלוב, אך מוערך כי נותרו כ-20,000 איש מהם בשטח ואין אינדיקציות רבות לכך שנותנות החסות הרלוונטיות מתכוונות להיענות בחיוב לקריאות הדיפלומטיות לצמצם את התערבותן בענייני לוב. בדצמבר האריכה אנקרה את פריסת הכוחות הטורקיים בלוב ב-18 חודשים נוספים, תוך הפרה לכאורה של הסכם הפסקת האש, ונשיא טורקיה רג'פ טאיפ ארדואן אמר לאחרונה כי יוציא את כוחות טורקיה רק אם גם המעצמות הזרות האחרות יעשו כן. (יצוין כי טורקיה קיבלה גם הבטחות פומביות מראש הממשלה דבייבה, שלפיהן לוב תכבד הסכם תיחום ימי שנוי מאוד במחלוקת, שאנקרה חתמה מול ממשלת ההסכמה הלאומית (GNA), ואשר אם ייושם, יפגע קשות בתוכניות צינור הגז EastMed, פרויקט של ישראל ובעלי בריתה במזרח הים התיכון יש אינטרס ברור בו). על פי הדיווחים, איחוד האמירויות ממשיכה לספק מימון לחפטר, אף שלאחרונה היא צמצמה במעט את הנוכחות הצבאית הגלויה שלה בלוב. ובימים האחרונים, קבוצת מורדים צ'אדים שפועלת בלוב, ואשר כוחותיה סיפקו תמיכה לחפטר באמצעות שכירי חרב, פתחה במתקפה מעבר לגבול (על פי הדיווחים בתמיכת קבוצת וגנר), שהביאה לכאורה למותו של נשיא צ'אד, אידריס דבי. מדובר באירוע בעל פוטנציאל לערער את יציבותו של אזור הסאהל מדרום ללוב, שעלול להגביר את הסיכון להפסקת האש השברירית במדינה ואת העברת השלטון.

בטווח הקרוב, השאלה האם פריצת הדרך הפוליטית האחרונה תתורגם להתייצבות בלוב ובסביבתה עשויה בהחלט להיות תלויה בתוצאות הפתיחות שנצפתה לאחרונה מצד ארדואן כלפי קהיר. ככל שפתיחות זו תתורגם לדטאנט טורקי-מצרי, כך יסייע צמצום המתיחות בין אנקרה לקהיר לצינון המתיחות בלוב עצמה. העמקת הקירבה בין טורקיה למצרים תניב בתורה השלכות משמעותיות יותר על המאבק האזורי הכללי, בין מדינות פרגמטיות סוניות לבין יריבותיהן תומכות האחים המוסלמים, אך עדיין נותר לראות מה יהיה היקף השינוי הפוטנציאלי. לפי שעה, טוב יעשו קובעי המדיניות בירושלים אם ימשיכו לעקוב אחר ההתפתחויות בלוב, לא רק עקב מה שהן מלמדות על אודות הדינמיקה הפנימית המתפתחת במדינה זו, אלא גם בשל השפעתן על יציבות מצרים הסמוכה, על שאיפות טורקיה במזרח הים התיכון, ועל המאבק האזורי הכולל יותר סביב עיצוב פני המזרח התיכון.